
OTVORENÝ PRÍSTUP A JEHO VPLYV NA VYUŽÍVANIE INFORMAČNÝCH ZDROJOV

prof. PhDr. Jaroslav Šušol, PhD.; jaroslav.susol@uniba.sk; (Katedra knižničnej a informačnej vedy, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave), Mgr. Darina Michaličková; Katedra knižničnej a informačnej vedy, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, e-mail: michalicko15@uniba.sk

Otvorený prístup je jedným z aktuálnych trendov rozvoja vedeckej komunikácie. Jeho cieľom je poskytnúť bezplatný a neobmedzený prístup k výsledkom vedeckého výskumu. Štúdia sa venuje trom základným témam; v úvode je charakterizovaný otvorený prístup ako spôsob zverejňovania dát a informácií v digitálnom prostredí, ďalej ponúka stručný náčrt vybraných výskumov, ktoré mapujú rozličné aspekty vplyvu otvoreného prístupu na využívanie informácií, a napokon prezentuje výsledky vlastného prieskumu, ktorý bol zameraný na vplyv otvoreného prístupu na mieru citovania digitálnych zdrojov. Prieskum v prostredí Web of Science sa sústredil na tri odbory (knižničnú a informačnú vedu, aplikovanú chémiu a medicínu), s ohľadom na využívanie dvoch typov zdrojov – tých, ktoré sú dostupné v režime otvoreného prístupu a tých, ktoré v tomto režime dostupné nie sú.

Výsledky naznačujú, že zastúpenie open access publikácií od roku 2000 stúpa vo všetkých troch odboroch, hoci podiel týchto publikácií je výrazne vyšší v medicíne (takmer 70 %). V citovanosti publikácií sú takisto viditeľné medzioborové rozdiely, keďže iba v medicíne je citovanosť otvorených zdrojov vyššia ako pri tých zdrojoch, ktoré nie sú prístupné v otvorenom režime.

<http://doi.org/10.52036/1335793X.2022.SC.10-21>

ÚVOD

Jedným z aktuálnych trendov ovplyvňujúcich podobu vedeckej komunikácie je otvorený prístup (angl. open access). Jeho cieľom je poskytovať bezplatný a neobmedzený prístup k výsledkom vedeckého výskumu a jeho publikáciám bez toho, aby došlo k porušeniu autorských práv. Jednoduchá, a snáď aj logická úvaha napovedá, že čím menej organizačných, technických, ekonomických či legislatívnych prekážok stojí medzi používateľom a informačným zdrojom v online digitálnom prostredí, tým pohotovejšie, rýchlejšie a efektívnejšie sa zdroj bude využívať – čítať, sťahovať/downloadovať, citovať, využívať v ďalšom výskume a podobne.

Táto štúdia sa venuje trom základným témam. V úvodnej kapitole je charakterizovaný otvorený prístup ako spôsob zverejňovania dát a informácií v digitálnom prostredí, vrátane zaužívanej typológie otvoreného prístupu. Následne ponúka stručný prehľad vybraných výskumov, ktoré boli publikované v odbornej literatúre v ostatných rokoch a ktoré sa venujú skúmaniu otvoreného prístupu v rozličných dimenziách jeho vplyvu na využívanie informácií. Pokúsili sme sa prostredníctvom ukážok rozmanitých prípadových štúdií pokryť širokú škálu možných prístupov k výskumu v tejto oblasti. V záverečnej časti článok prezentuje výsledky vlastného pilotného prieskumu, ktorý bol

zameraný na vplyv otvoreného prístupu na mieru citovania (citovanosť) digitálnych zdrojov. Štatistické vyhodnocovania sa realizovali v prostredí databáz Web of Science na základe bežných procesov rešeršovania a obmedzili sa na tri odbory – knižničnú a informačnú vedu, aplikovanú chémiu a medicínu. Podstatnou súčasťou tejto analýzy je hodnotenie a porovnávanie využívania dvoch typov zdrojov – tých, ktoré sú publikované v režime otvoreného prístupu a tých, ktoré v tomto režime dostupné nie sú. V tejto práci budeme kvôli zjednodušeniu často používať skratky OA (režim, publikácie, publikovanie atď. v otvorenom prístupe) a N-OA (publikovanie či výstupy, ktoré boli sprístupnené v tradičnom, neotvorenom režime).

OTVORENÝ PRÍSTUP AKO SPÔSOB KOMUNIKÁCIE VO VEDE

Základným východiskom myšlienky otvoreného prístupu je skutočnosť, že výskum sa v prevažnej miere financuje z verejných zdrojov, a teda jeho výstupy by mali byť k dispozícii zadarmo a pre všetkých. Podstatnou súčasťou technológie otvoreného prístupu je samozrejme fakt, že komunikácia vedeckého poznania sa v súčasnosti uskutočňuje v digitálnej podobe a v internetovom prostredí – čím sa vytvárajú základné technologické podmienky na realizáciu tohto spôsobu publikovania výsledkov vedeckého výskumu (Kanjiyal,

Das 2015). Tie potom umožňujú komukoľvek sťahovanie, čítanie, kopírovanie, distribuovanie, vyhľadávanie, tlačenie či odkazovanie na úplné texty vedeckých článkov a ďalších typov publikačných výstupov, ich spracovanie na účely indexovania, ukladanie do softvéru vo forme dát a podobne.

Z pohľadu vydavateľov sa pri otvorenom prístupe dejú dve zásadné štrukturálne zmeny oproti tradičnému modelu, ktorého základom je predplatné. Prvou zmenou je presunutie financovania procesu publikovania z čitateľov, ktorí platia predplatné alebo inú formu poplatku za prístup, na autorov (často prostredníctvom grantových agentúr a pod.), ktorí platia poplatky za spracovanie a prípravu článkov. V prípade druhej zmeny ide o posun od modelu využívajúceho na kontrolovanie používania obsahu autorské práva k modelu, kde sa autorským právom podporuje opätovné uverejnenie a použitie diela (Carroll 2011).

Z uvedenej charakteristiky je zrejmé, že otvorený prístup sa presadzuje dominantne vo sfére odbornej a vedeckej komunikácie a jeho dopady v doméne knižníc pociťujú hlavne akademické knižnice. Práve zamestnanci akademickej sféry majú najväčší podiel na produkcii vedeckých časopisov a potrebujú mať zabezpečený prístup k nim, aby ich mohli efektívne vo svojej práci využívať. Prínosom pre univerzity a akademické knižnice je hlavne to, že sa touto cestou rieši kríza spojená s neustálym rastom nákladov na nákup vedeckých časopisov. Najvýznamnejší dopad otvoreného prístupu na knižnice tak možno vidieť najmä vo zvýšenom prístupe k vedeckým zdrojom bez toho, aby to ovplyvnilo ich rozpočet. Sprostredkované open access vplýva na univerzity aj tým, že sa cez zaužívané technologické nástroje (rezpozitáre) zviditeľňujú výsledky výskumov uskutočnených na fakultách (Bawack, Nkolo 2018).

Formálne začiatky hnutia otvoreného prístupu spadajú do obdobia na začiatku 21. storočia, kedy boli prijaté tri medzinárodné deklarácie – Budapešťianska iniciatíva otvoreného prístupu (Budapest Open Access Initiative – BOAI, 2002), Berlínska deklarácia o otvorenom prístupe k poznatkom vo vede a humanitných odboroch (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities – 2003) a Prehlásenie z Bethesdy o open access publikovaní (Bethesda Statement on Open Access Publishing – 2003). V týchto dokumentoch boli formulované základné zásady súčasného hnutia otvoreného prístupu. Už predtým sa však v praxi rozvíjali niektoré technologické a organizačné riešenia, ktoré aplikovali idey otvoreného prístupu. Patril medzi ne, napríklad projekt arXiv, elektronický archív preprintov vedeckých

prac z oblasti matematiky, fyziky, informatiky, biológie a ďalších odborov, ktorý je voľne dostupný na internete a buduje sa od roku 1991.

Otvorený prístup sa postupne etabloval v podobe princípov a systémov, ktoré môžeme klasifikovať do 3 základných modelov, označovaných tiež ako „cesty“:

- *zlatá cesta* – je pre ňu charakteristické publikovanie kníh a článkov v otvorenom prístupe, ťažiskovou zložkou publikačného reťazca zostáva vydavateľ. Typickým reprezentantom tohto prístupu je uverejňovanie článkov v recenzovaných odborných časopisoch s okamžitým otvoreným prístupom (Planková 2014), pričom autori článkov jednorazovo zaplatia svojmu vydavateľovi poplatok, ktorý aspoň čiastočne pokrýva náklady na spracovanie rukopisu do publikovateľnej podoby.
- *zelená cesta* – v tomto prípade ide o archivovanie článkov v takzvaných otvorených rezpozitároch. Prevádzkovať ich môžu buď konkrétne výskumné inštitúcie, učené spoločnosti, alebo sú predmetové a neviažu sa na žiadnu inštitúciu. Takéto rezpozitáre dlhodobo archivujú odborné články spolu s pre-printami a post-printami článkov, ktoré už boli publikované v platených časopisoch, a to vtedy, ak je autor oprávnený na ich zverejnenie (Koreň 2010).
- *hybridná cesta* – sa realizuje prostredníctvom vydávania hybridných časopisov. Ich dostupnosť je primárne založená na predplatnom, súčasne ale autori dostávajú možnosť zaplatiť za to, že ich vlastné články budú v otvorenom prístupe pre používateľov aj mimo okruhu predplatiteľov. V tomto modeli teda nie sú v otvorenom prístupe časopisy, ale iba vybrané články. Model zaviedli komerční vydavatelia a možno ho považovať za reakciu na nariadenia politiky poskytovateľov financií na výskum, ktorí požadujú, aby články spojené s riešením projektov boli v otvorenom prístupe. Hybridný prístup má teda zabezpečiť, aby autori splnili požadované podmienky poskytovateľov finančnej podpory a zároveň aby mohli publikovať v kvalitných recenzovaných časopisoch (Planková 2016).

OTVORENÝ PRÍSTUP AKO PREDMET VÝSKUMU

Otvorený prístup sa za ostatné roky stal nielen technologickým a organizačným princípom fungovania vedeckej komunikácie, ale aj dôležitou výskumnou témou pre celú vedeckú komunitu, ktorú zaujímajú dôsledky vyplývajúce z bezplatného a rýchleho prístupu k využívaniu publikovaných poznatkov. Jedným z prvých pokusov o sumarizáciu takýchto výskumov

bola analýza autorov Rodrigues, Taga a Passos (2016), ktorí sa venovali prehľadu výskumných článkov k problematike otvoreného prístupu, indexovaných v Scopuse v rokoch 2001 – 2015. Identifikovali osem základných tém, do ktorých zaradili celú dovtedajšiu časopiseckú produkciu o otvorenom prístupe, čo bolo 347 výskumných článkov. Najpočetnejšie boli články, ktoré sa týkali prehľadu, súčasného stavu a nárastu open access (28,2 %), nasledovala problematika povedomia, vnímania a postojov k OA (21,6 %), ekonomické aspekty OA a jeho dôsledky na vydavateľský trh (13,3 %), citačný výkon OA zdrojov a iné spôsoby merania vplyvu (12,1 %), technický vývoj, systémové črty a ďalšie technologické otázky (10,4 %), kontrola kvality a viditeľnosť OA (7,5 %), právne a etické aspekty (5,5 %) a napokon hnutie OA, jeho filozofia, hodnoty a princípy (1,4 %). Z tohto prehľadu je vidieť, že skúmanie fenoménu otvoreného prístupu sa môže uberať rôznymi smermi, od technologických, cez organizačné a politické až po sociálne či psychologické.

Výskum autorského tímu Rowley et al. (2017) ponúka pohľad na rôzne aspekty správania a postojov vedcov k publikovaniu v open access časopisoch. Popri pokuse o modelovanie všeobecného profilu používateľa autori analyzovali aj rozdiely na základe dvoch hlavných skupín vedných odborov – STEM (prírodovedné, technické a lekárske odbory) a SSH (spoločenské vedy a humanitné disciplíny). Postoje vedcov k open access publikovaniu boli skúmané predovšetkým z hľadiska vnímania výhod a nevýhod OA, dôležitosti služieb pri platbe za uverejnenie článku v open access časopisoch (napr. rýchle recenzovanie, rýchle uverejnenie článku), vplyv na disemináciu a opätovné použitie výsledkov výskumu.

V súvislosti s rozmachom online publikovania a otvoreného prístupu sa významnou výskumnou témou v posledných desaťročiach stáva aj riziko publikovania v tzv. predátorských časopisoch. Predátorskí vydavatelia parazitujú na myšlienke hnutia OA a poškodzujú ju v očiach odbornej verejnosti tým, že požadujú od autorov uhradenie autorského poplatku za voľné sprístupnenie/publikovanie ich textov, ale na rozdiel od seriózných vydavateľov a kvalitných časopisov v režime OA rezignujú na kvalitu recenzného konania (Kratohvíl, Plch 2017). Shen a Björk (2015) skúmali vzorku 613 časopisov, ktorá bola zostavená z dnes už legendárneho Beallovho zoznamu takýchto podozrivých publikačných zdrojov. Cieľom tejto štúdie bolo určiť celkový rozsah predátorského publikovania a kľúčové charakteristiky tohto trhu, vrátane podielu článkov publikovaných v predátorských časopisoch, identifikácia krajín, v ktorých sú tieto časopisy publikované,

krajín, z ktorých sa najčastejšie grupujú autori, alebo výšku poplatku, ktorú vydavatelia žiadajú od autorov za publikovanie. Ukážkou prípadovej štúdie preniknutia predátorských publikácií do brazílskeho akademického systému bola rozsiahla analýza autorov Perlin, Imasato a Borenstein (2018), ktorí do svojho výskumu zahrnuli viac ako 2 milióny publikácií od vyše 100 tisíc akademikov zo všetkých oblastí vedy. Výskum ukázal, ktoré typy autorov majú tendenciu publikovať v predátorských časopisoch, ale aj mieru prieniku predátorského publikovania do hlavného brazílskeho nástroja na hodnotenie kvality výskumu Qualis.

Jednou z ťažiskových tém, ktorým sa výskumy v oblasti otvoreného prístupu venujú, je to, ako tento nový model publikovania ovplyvňuje efektívnosť vedeckej komunikácie, do akej miery podporuje či urýchľuje procesy komunikácie, rozširovania a (re)produkcie poznania. Zameranie na spôsoby diseminácie publikačných výstupov, cieľové publikum a použité metódy merania môžu byť v rozličných výskumoch odlišné. Jedným z takýchto prístupov je skúmanie vplyvu otvoreného prístupu na mieru citovanosti publikácií. Už v roku 2001 Lawrence formuloval tézu tzv. citačnej výhody otvoreného prístupu (Lawrence 2001), ktorá bola neskôr diskutovaná a overovaná v množstve ďalších výskumov, na základe takých postupov ako je porovnávanie impakt faktorov OA a tradičných časopisov, porovnávanie citácií článkov OA a N-OA, ktoré boli publikované v tom istom N-OA časopise. Výsledky týchto porovnávaní nie sú vždy jednoznačné a často sa líšia medzi rôznymi disciplínami, ale v zásade sa citačná výhoda článkov publikovaných v režime OA zvykne zdôvodňovať dvoma navzájom prepojenými faktormi – faktorom skoršieho videnia a faktorom ľahšej dostupnosti.

V tomto duchu Agarwal uskutočnil analýzu citovania indických časopisov Indian Journal of Experimental Biology a Indian Journal of Traditional Knowledge, ktoré vydáva National Institute of Science Communication and Information Resources (NISCAIR). V rokoch 2003 – 2007 tieto časopisy vychádzali v tlačenej podobe, v rokoch 2008 – 2012 v otvorenom prístupe. Výsledky ukazujú, že oba časopisy zaznamenali viac ako 97 % všetkých svojich citácií v súvislosti s článkami, ktoré boli publikované v rokoch 2008 – 2012. Autor to jednoznačne interpretuje tak, že na časopisy a autorov v otvorenom prístupe sa zameriava viac pozornosti a získavajú viac uznania od výskumnej komunity. Keď sú časopisy ľahko dostupné, zvyšuje to ich využívanie, počet citácií aj impact faktor (Agarwal 2015). O pár rokov neskôr publikovala výsledky svojej rozsiahlej a multidisciplinárnej analýzy skupina autorov

okolo Dorta-Gonzáleza, ktorá sa zamerala špeciálne na režim zlatej cesty OA, teda na články, ktoré sú dostupné priamo cez vydavateľov. Sústredili sa na výstupy publikované v roku 2009 a ich priemerný počet citácií v časovom okne 2009 – 2014. Toto citačné okno znamená, že počet citácií týchto článkov sa zisťoval šesť rokov po tom, ako boli uverejnené. Analyzovalo sa spolu vyše milióna článkov, z nich cca 5 % bolo publikovaných v otvorenom prístupe a 95 % článkov bolo publikovaných mimo OA. Počet citácií pri open access článkoch a článkoch bez open access sa meral pre každú z 249 tematických kategórií v databáze WoS. Jedným z hlavných záverov tejto štúdie bolo, že neexistuje všeobecne platná citačná výhoda v režime zlatej cesty OA, ani na úrovni jednotlivých článkov, ani na úrovni celých časopisov (Dorta-González P., González-Betancor, Dorta-González M. I. 2017).

Ďalším spôsobom využívania online digitálnych zdrojov môže byť ich reflexia v prostredí sociálnych sietí. Tejto oblasti merania vplyvu publikácií na rozvoj poznania sa venuje relatívne nová bibliometrická disciplína, označovaná ako altmetria. Vplyv otvoreného prístupu na altmetriu fínskych akademických zdrojov sa zisťoval na množine publikácií z univerzít vo Fínsku v rokoch 2012 – 2014. Z cca 12 tisíc článkov bolo 17 % uverejnených v časopisoch v otvorenom prístupe. Na určenie toho, z akej oblasti je každá výskumná publikácia, sa klasifikovali časopisy, kde bola štúdia uverejnená. Tento výskum bol zameraný výhradne na zlatý otvorený prístup. Boli navrhnuté nové metodologické prístupy, skúmala sa relatívna viditeľnosť (aké časté je, že články v open access časopisoch majú minimálne jednu zmienku na skúmaných online platformách) a relatívna receptivita (koľko zmienok majú články v open access časopisoch v porovnaní s článkami z časopisov, ktoré sú založené na predplatnom). Za altmetrickú udalosť sa považoval tweet, príspevok na blogu, spravodajský príspevok, článok vo Wikipédii, v ktorých je zmienka o publikácii. Analýza relatívnej viditeľnosti po odboroch ukázala, že u článkov v open access časopisoch z vied o Zemi a súvisiacich environmentálnych vied, ako aj z fyzikálnych vied sú udalosti z Web of Science a ďalších štyroch platformách častejšie ako u článkov v časopisoch založených na predplatnom pri tých istých odboroch. Keď skúmame relatívnu receptivitu po odboroch zistíme, že u článkov v časopisoch v otvorenom prístupe z fyzikálnych vied, ako aj z veterinárnych vied sú udalosti zo všetkých platformách častejšie ako u článkov v časopisoch založených na predplatnom pri tých istých odboroch. Naopak, u článkov v open access časopisoch o klinickej medicíne, základnej medicíne, lekárskom inžinierstve a z iných prírodných vied sú uda-

losti zo všetkých platformách menej časté v porovnaní s článkami v časopisoch založených na predplatnom pri tých istých odboroch (Holmberg et al. 2020).

Užšie zameraný výskum vplyvu otvoreného prístupu na altmetriu kníh a kapitol z kníh v oblasti humanitných a spoločenských vied zisťoval altmetriu na súbore 32 222 kníh (5 % v režime open access) a 220 527 kapitol z kníh (7 % OA), ktoré sú indexované vo vedeckej databáze Dimensions. Publikácie vyšli v rokoch 2013 – 2016, všetky boli registrované na Crossref a majú DOI. Altmetriky na skúmanie boli vybrané podľa všeobecného rozšírenia (Twitter, Mendeley), ako aj podľa ich relevantnosti pre knihy (Wikipedia, správy, blogy). Výsledky výskumu naznačili, že žiadna alebo znížená altmetrická výhoda otvoreného prístupu bola pri dvoch zdrojoch pozornosti, ktoré sa dajú považovať za najbližšie k akademickému prostrediu (Mendeley a Wikipedia). To ukazuje, že open access status nemusí byť dôležitý faktor, keď si vedci vyberajú z publikácií na týchto platformách (Taylor 2020).

Kombinovaný výskum využívajúci tradičný bibliometrický i novší altmetrický prístup sa uskutočnil v roku 2014, orientoval sa na 400 monografií a zisťoval množstvo ich citácií a tweetov. Za zdroj citácií bola zvolená webstránka Google Scholar, tweety, ktoré odkazujú na názvy kníh, sa identifikovali pomocou vyhľadávača altmetrických údajov Topsy.com. Knihy, ktoré boli publikované v otvorenom prístupe, mali priemerný počet citácií 35,7 a knihy, ktoré neboli sprístupnené v otvorenom prístupe, mali priemerný počet citácií 13,4. Počet tweetov pre open access knihy bol priemerne 9,1 a pre knihy nesprístupnené v open access bol priemerne 7,6. Výsledky analýzy tweetov v tých istých oblastiach ukazujú, že dostupnosť ani jazyk nie sú štatisticky významné v oblastiach ako verejná správa a politológia, literatúra a film. Jazyk sa ukázal ako dôležitý faktor pre sociológiu, a rovnako ako pri citáciách, dostupnosť je významná pre oblasť histórie (Snijder 2016).

Vplyv otvoreného prístupu na počet zobrazení článkov a počet citácií sa skúmal v rámci štúdie, pre ktorú bol vybraný časopis Nature communications. Spolu išlo o 1761 článkov, ktoré boli publikované od 1. januára 2012 do 31. augusta 2013, z nich 587 bolo v otvorenom prístupe a 1174 bez otvoreného prístupu. Citačné údaje sa získavali priamo z platformy nature.com, ktorá tiež poskytuje denné údaje o počte zobrazení pre každý výskumný článok. Pri článkoch bez otvoreného prístupu sa priemerný počet zobrazení stránky pohyboval v rozmedzí 1750 – 2300, pre články v otvorenom prístupe to bolo 4800 – 6500. Z celkového počtu 587 open access článkov malo 453 minimálne jednu citáciu. Citovanosť, ktorá sa vypočíta ako pomer poč-

tu článkov s aspoň jednou citáciou k počtu všetkých článkov, je 77 %. U článkov bez open access je citovanosť len 45 %. Články v otvorenom prístupe majú podľa autorov jasne viditeľnú citačnú výhodu. Avšak, keď porovnáваме počet citácií, rozdiel je menší než pri výsledku porovnávania zobrazení stránok v oboch sledovaných režimoch (Wang et al. 2015).

Vplyv otvoreného prístupu na počet citácií a stiahnutí kapitol z kníh sa zisťoval aj v prostredí vydavateľstva Springer Nature. Do analýzy stiahnutí bolo zahrnutých 216 OA kníh a 17 124 N-OA kníh a do analýzy citácií 184 open access kníh a 14 357 kníh bez open access. Porovnávalo sa priemerné využívanie (stiahnutie a citácie) kníh v oboch režimoch prístupu v prvých štyroch rokoch po vydaní. Pokiaľ ide o sťahovanie kapitol zo SpringerLink (platforma Springer Nature), porovnávali sa knihy publikované v rovnakej tematickej oblasti

a v rovnakom mesiaci. Obdobie sledovania bolo od 1. 8. 2012 do 14. 7. 2017. Citácie boli sledované na Bookmetrix, porovnávali sa knihy publikované v rovnakom roku. V oboch sledovaných parametroch výsledky výskumu potvrdzovali „výhodu“ open access publikácií. Ako príklad zistení uveďme, že open access kniha má počas prvého roka priemerne takmer 30 000 stiahnutí kapitol, v prípade N-OA knihy je to skoro 4500. Citácií je priemerne o 50 % viac pri open access knihách ako pri knihách bez open access počas celého sledovaného štvorročného obdobia (Emery et al. 2017).

Na skúmanie vplyvu otvoreného prístupu na citačný dopad a pozornosť na sociálnych médiách bol orientovaný ďalší výskum, mapujúci knihy z rozličných akademických disciplín. Titulov bolo celkovo takmer 70 tisíc, z toho 740 bolo v otvorenom prístupe a 68 tisíc

Autor	Rok	Vplyv na citovanosť	Vplyv na využívanosť
Snijder	2016	stúpa	mierne stúpa
Agarwal	2015	stúpa	nebolo skúmané
Wang et al.	2015	stúpa	stúpa
Antelman	2004	stúpa	nebolo skúmané
Dorta-González P. et al.	2017	klesá	nebolo skúmané
Davis et al.	2008	stagnuje	stúpa
Emery et al.	2017	stúpa	výrazne stúpa
Holmberg et al.	2020	nebolo skúmané	stúpa aj klesá (podľa odboru)
Alhoori et al.	2015	nebolo skúmané	stúpa aj klesá (podľa online platformy)
Norris, Oppenheim, Rowland	2008	stúpa	nebolo skúmané
Cintra, Furnival, Milanez	2018	stúpa	stúpa
Wei, Chakoli	2020	stúpa aj klesá (podľa odboru)	stúpa
Taylor	2020	nebolo skúmané	stúpa (okrem Mendeley)

Tab. 1 Prehľad výsledkov realizovaných výskumov OA

bolo bez otvoreného prístupu. Ukazovateľ citácií bol prevzatý z platformy Dimensions, údaje o počte čitateľov na Mendeley z Altmetric.com. Štatistiky ukázali, že priemer citácií kníh v otvorenom prístupe je v niektorých disciplínach vyšší ako u kníh bez otvoreného prístupu (biomedicína, počítačová veda, ekonomika, životné prostredie, vedy o živote, medicína a verejné zdravie a fyzika). Naproti tomu priemer citácií kníh bez otvoreného prístupu je vyšší ako u kníh v otvorenom prístupe, napríklad pri podnikaní a manažmente, vedách o Zemi, vzdelávaní, energetike, strojárstve, geografii, histórii, práve, lingvistiky, matematike, filozofii, spoločenských vedách atď. Vo všetkých disciplínach OA knihy získali vyššie priemerné množstvo pozornosti na sociálnych médiách ako majú N-OA knihy. K disciplinám, pri ktorých majú OA knihy väčší spoločenský dopad, patria kultúrne a mediálne štúdiá, politológia a medzinárodné vzťahy, pretože majú priamy vzťah so sociálnymi médiami (Wei, Chakoli 2020).

Ako je vidieť z uvedených príkladov výskumov v oblasti akceptácie a presadzovania otvoreného prístupu v sociálnej komunikácii, prevaha tohto spôsobu publikovania výstupov vedeckovýskumnej činnosti v zmysle ich presadzovania sa v praxi nie je v porovnaní s tradičným spôsobom publikovania jednoznačná. Tabuľka č. 1 sumarizuje výsledky niektorých analyzovaných štúdií s ohľadom na dva faktory – či štúdiá preukázala vplyv OA na zvýšenú citovanosť alebo na zvýšenie miery využívania zdrojov.

Výsledky jednotlivých štúdií často zdôrazňujú rozdiely medzi vednými odbormi, ktoré sú naviazané na publikačnú a komunikačnú prax v danej oblasti poznania. Tieto rozdiely sú významnejšie v oblasti poskytovania prístupu k online zdrojom a frekvencii ich využívania, ale pretavujú sa aj do domény citovanosti publikačných výstupov.

CITOVANOSŤ OPEN ACCESS PUBLIKÁCIÍ VO WOS

Prehľad výsledkov výskumov z predchádzajúcej kapitoly naznačuje, že miera využívania, resp. citovania open access publikácií je vyššia, ako u publikácií bez otvoreného prístupu, prípadne závisí od viacerých ďalších faktorov. Rozhodli sme sa overiť si túto skutočnosť experimentálne, so zameraním na jedinú formu využívania – citovanosť. Citácia predstavuje špecifický typ využitia informačného zdroja vo vedeckej komunikácii, kedy autor jednej štúdie explicitne deklaruje, že pri svojej práci využil alebo nadviazal na výsledky predchádzajúcej štúdie. Vo vedeckej komunikácii tak vznikajú prepojenia či komplexné reťazenia za sebou nasledujúcich a navzájom sa ovplyvňujúcich vedeckých publikácií, ktoré je možné vyhodnocovať pro-

stredníctvom špecifického nástroja, citačnej analýzy (Ondrišová 2011, Ondrišová 2016, Dobbersteinová 2019). Z podstaty definovania citácie je zrejmé, že ide o iný typ využitia informačného zdroja, ako keď si povedzme používateľ – laik stiahne štúdiu z webu a prečíta si ju.

Jedným zo základných dôvodov výberu tohto citačného prístupu ku skúmaniu využívania OA zdrojov je, samozrejme, skutočnosť, že existujú nástroje, ktoré dlhodobo evidujú citovanie vedeckých zdrojov v celosvetovom meradle. Zvažovali sme viaceré databázy, nakoniec sme zvolili Web of Science (WoS) – okrem toho, že ide o jednu z dvoch najväčších a najvýznamnejších služieb systematicky registrujúcich publikačné výstupy v oblasti vedy a citačné ohlasy na ne, táto databáza tiež eviduje údaj o tom, či je daná publikácia (článok, štúdiá) dostupná v režime open access (<https://www.webofscience.com/wos/>).

WoS pozostáva z niekoľkých databáz na vyhľadávanie literatúry, určených na podporu vedeckého výskumu. Z nášho pohľadu je najvýznamnejšia Web of Science Core Collection, ktorá zahŕňa viacero citačných indexov. Čo sa týka kategorizácie open acces publikácií, WoS rozoznáva niekoľko typov, ktoré sú v zásade zhodné s typológiou, ktorá bola uvedená v kapitole 1:

- Gold
- Gold Hybrid
- Free to Read
- Green Published
- Green Accepted
- Green Submitted

Zatiaľ čo pri kategóriách Gold ide o články publikované v časopisoch a prístupné na základe licencie, Free to Read sú iné typy verejne dostupných článkov umiestnených na webovom sídle vydavateľa (napríklad dočasne voľne prístupné nové čísla). Zelený prístup (Green) zahŕňa prevažne výstupy dostupné v repozitároch v rozličnom stupni ich akceptácie na publikovanie. Pre účely nášho skúmania sme tieto rozdiely nebrali do úvahy a všetky typy open access publikácií sme považovali za rovnocenné.

METODOLÓGIA VÝSKUMU

Zaujímalo nás, aká je úroveň akceptácie publikovania v režime otvoreného prístupu a dynamika tohto procesu v čase, ako aj úroveň citovanosti týchto publikácií. To, či sú open access publikácie citované častejšie ako tie, ktoré nie sú prístupné v režime open access, sme zisťovali prostredníctvom niekoľkých základných ukazovateľov. Evidovali sme:

- počet citácií pre danú publikáciu,

- priemerný počet citácií za 1 rok pre danú publikáciu,
- dostupnosť publikácie v režime open access.

V prvej fáze analýzy údajov sme sa zamerali na podiel open access publikácií na celkovom počte publikácií v jednotlivých rokoch od roku 2000. Do prehľadovej tabuľky sa zaznamenávali údaje: celkový počet publikácií, počet open access publikácií a percento open access. V druhej fáze analýzy nás zaujímalo 50 najcitovanejších publikácií za celé obdobie retrospektívny danej databázy. Z databázy sme extrahovali, resp. vypočítali: meno 1. autora, rok vydania, počet citácií, či je publikácia dostupná v režime OA a priemerný počet citácií za 1 rok. V tretej fáze sme porovnávali údaje 20 najcitovanejších OA publikácií a N-OA publikácií od roku 2000. Výsledkom bola tabuľka s údajmi: meno 1. autora, rok vydania, počet citácií, priemerný počet citácií za 1 rok. Za hraničný rok analýz sme zvolili rok 2000, pretože práve od začiatku milénia sa open access začal postupne presadzovať v publikačnej praxi. To, samozrejme, neznamená, že v databázach nie sú evidované aj staršie publikačné výstupy v režime OA.

Vychádzali sme z predpokladu, že miera citovanosti OA publikácií bude rozdielna v rozličných vedných disciplínach. V tejto pilotnej fáze výskumu sme sa koncentrovali na 3 odbory ako reprezentantov rozličných oblastí výskumu: knižničná a informačná veda (spoločenskovedné a humanitné disciplíny), aplikovaná chémia (prírodné vedy) a medicína (lekárske vedy).

Pracovali sme s nasledujúcimi výskumnými hypotézami:

- H1: Podiel open access publikácií na celkovom počte publikácií sa bude zvyšovať.
- H2: Z 50 najcitovanejších publikácií bude viac ako 50 % open access publikácií.
- H3: OA publikácie budú mať vyšší počet citácií aj priemerný počet citácií za 1 rok ako N-OA publikácie.
- H4: Publikácie z aplikovanej chémie a medicíny budú mať vyšší podiel open access publikácií aj vyšší počet citácií ako publikácie z KIV.

Publikácie v jednotlivých odboroch sme vyhľadali pomocou rozšíreného vyhľadávania na základe poľa WC (Web of Science category) s využitím kvalifikátorov Information Science & Library Science, Chemistry, Applied a Medicine, General & Internal. Open access publikácie sme vyčlenili pomocou dostupného filtra (open access). Výsledky sme zoradili podľa dátumu vydania a zisťovali sme, z ktorého roku sú najstaršie pub-

likácie. Vyhľadávanie v databáze WoS sa uskutočnilo koncom apríla a začiatkom mája 2021, pričom sme využili dostupné analytické a exportné nástroje WoS, s dodatočným spracovaním v softvéri Excel.

VÝSLEDKY: VÝVOJ OPEN ACCESS

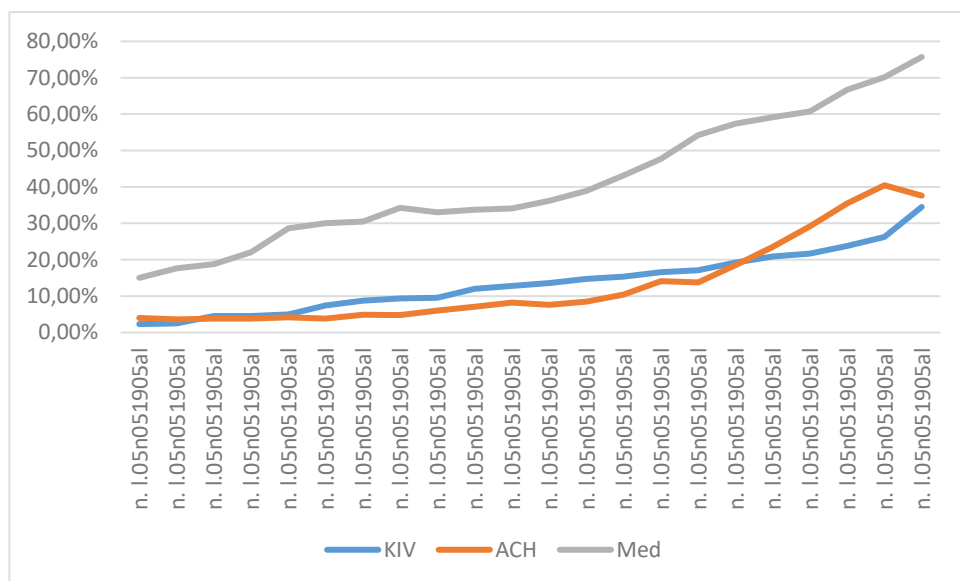
Celkový počet evidovaných publikácií z knižničnej a informačnej vedy bol 525 982. Open access článkov bolo celkovo 44 445. Podiel open access článkov na celkovom počte článkov je 8,4 %. Najstaršie evidované publikácie v tejto disciplíne vo všeobecnosti pochádzajú z roku 1900. Najstaršie články dostupné v režime OA boli publikované v roku 1939.

V oblasti aplikovanej chémie bolo celkovo v databáze zaregistrovaných 810 522 článkov, z toho open access bolo 106 328 (13,1 %). Najstaršie články z odboru majú vročenie 1901, tie, ktoré sú dostupné v otvorenom prístupe, pochádzajú z roku 1909.

Medicína má spomedzi troch zvolených disciplín nášho výskumu v databáze najmasívnejšie zastúpenie – celkový počet evidovaných publikácií bol 2 767 439, z nich bolo 607 651 v otvorenom prístupe (21,96 %). Najstaršie evidované články z tohto odboru boli publikované v roku 1901 a z toho istého roku pochádza aj najstarší open access článok.

Pochopiteľne, staršie publikácie spred roka 2000, resp. 1990 sa do režimu OA zväčša dostali tak, že boli retrospektívne zdigitalizované a sprístupnené bez obmedzení. Tieto procesy retrospektívnej digitalizácie informačných zdrojov však boli prevažne selektívne a účelové, takže štatistické vyhodnocovanie ich podielu na celkovej produkcii vedeckej a odbornej literatúry pred rokom 2000 nemá zásadnú výpovednú hodnotu. Graf 1 ponúka syntetický pohľad na dynamiku zastúpenia otvorených publikácií na celkovej publikačnej produkcii vo vede po roku 2000, podľa troch nami sledovaných disciplín.

Z grafu je zjavné, že podiel článkov publikovaných v režime OA má vo všetkých troch disciplínach stabilne stúpajúci trend a najvyšší je v oblasti medicíny, kde podiel takýchto zdrojov v súčasnosti atakuje hranicu 70 %. Prekvapujúca je možno skutočnosť, že podiel OA zdrojov v oblasti KIV bol pomerne dlhé obdobie (medzi rokmi 2002 – 2016) o niečo vyšší ako to bolo v aplikovanej chémii. Ak v doméne KIV podiel OA článkov dosiahol v roku 2020 hodnotu 26 % (z 2,3 % v roku 2000), v aplikovanej chémii je to zhruba 40 % (zo 4 % v roku 2000). Čísla za posledný rok (2021) sú, pochopiteľne, skreslené, keďže prieskum sa realizoval v máji 2021, a teda v databáze bola zaevidovaná iba časť publikačnej produkcie za daný rok. Dôkazom jednoznačnej tendencie rastu otvoreného publikovania je tiež skutočnosť, že aj

Graf 1. Podiel otvorených publikácií na publikačnej produkcii vo vede po roku 2000 (knižničná a informačná veda, aplikovaná chémia, medicína).

keď v niektorých prípadoch môžeme pozorovať mierne medziročné zníženie celkového počtu publikácií v odbore (napríklad KIV medzi rokmi 2008 a 2009 alebo 2010 a 2011), nárast počtu OA publikácií sa nezastavuje.

MIERA CITOVANOSTI OA ZDROJOV

Všeobecná charakteristika citačnej praxe v troch zvolených disciplínach je odvodená na základe štatistického vyhodnotenia parametrov 50 najcitovanejších publikácií za celé obdobie evidencie v databáze. V KIV je najcitovanejšou publikácia z roku 1989, ktorá má celkovo 17 134 citácií, na konci rebríčka je publikácia z roku 2004 s celkovým počtom 1486 citácií. Priemerný počet citácií na jednu publikáciu je 3488 a priemerný počet citácií za 1 rok na 1 publikáciu je 154.

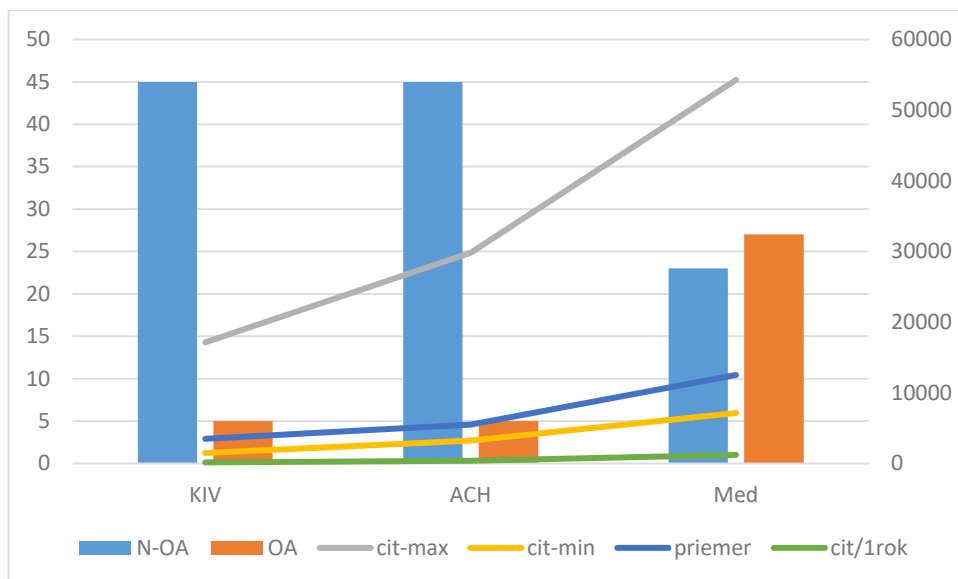
V odbore aplikovanej chémie má najviac citácií publikácia z roku 2007 (celkovo 29 846 citácií), najmenej ich má publikácia z roku 2011 (s celkovým počtom 3233 citácií). Priemerný počet citácií na jednu publikáciu je 5502 a priemerný počet citácií za 1 rok na 1 publikáciu je 395. V medicíne má najviac registrovaných citácií publikácia, ktorá vyšla v roku 2009 (54 282 citácií), spodnú priečku v tabuľke obsadil článok z roku 1993 (7142 citácií), priemerný počet citácií na jednu publikáciu je 12 527 a ročný priemer citácií na 1 publikáciu je 1214 (graf 2).

Uvedené čísla naznačujú, že dynamika citovania v oblasti medicíny je podstatne vyššia ako v prípade prvých dvoch odborov, aplikovanej chémie a najmä knižničnej

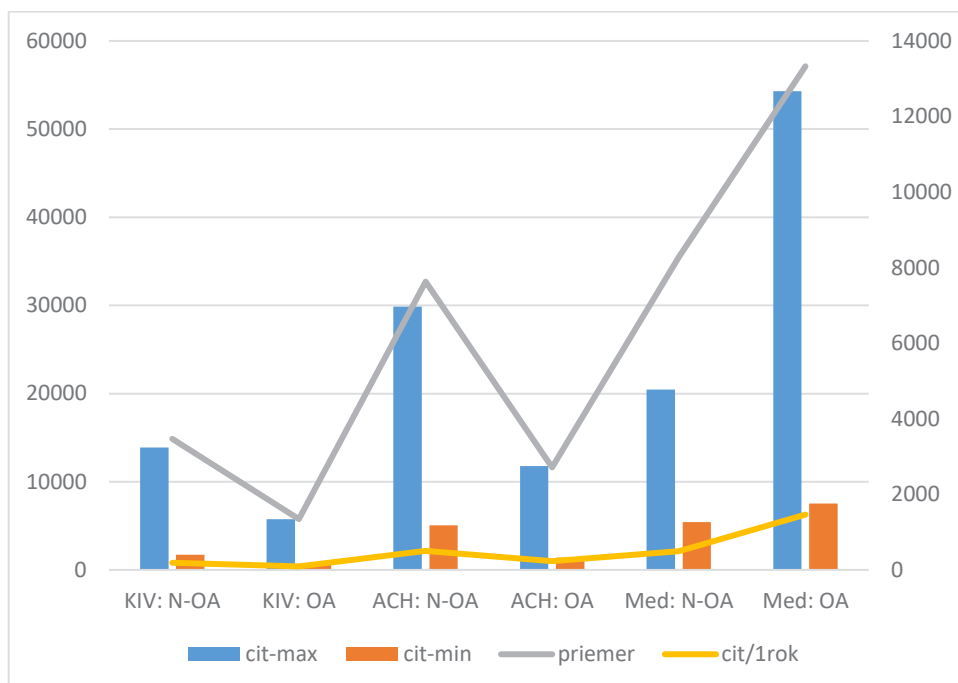
a informačnej vedy. Špecifickú pozíciu medicíny v tejto trojici odborov indikuje aj podiel OA publikácií v päťdesiatke najcitovanejších výstupov – zatiaľ čo v KIV a aplikovanej chémii je tento podiel rovnaký, 10 % (45 N-OA a 5 OA publikácií), v medicíne je to 54 % (23 N-OA a 27 OA publikácií).

Na účely porovnania miery citovanosti zdrojov, ktoré sú prístupné v režime OA, a tých, ktoré sú v tradičnom modeli plateného prístupu, sme opäť vzali do úvahy najcitovanejšie zdroje vo všetkých troch disciplínach. Tento raz sme sa sústredili na 20 najcitovanejších publikácií v dvoch samostatných radoch, označených ako N-OA (bez otvoreného prístupu) a OA (open access). Údaje o maximálnom a minimálnom počte citácií publikácií v tejto tabuľke, priemernom počte citácií na jednu publikáciu a priemernom počte citácií na jednu publikáciu za 1 rok sú zosumarizované v grafe 3. V prípade KIV i aplikovanej chémie sa počty citácií v doméne mimo otvoreného prístupu pohybujú na úrovni 2 – 3-násobku počtov citácií u publikácií dostupných v režime OA. V oblasti medicíny je tento pomer obrátený, teda zdroje publikované v režime OA získavajú 1,5 – 2,5-násobok citácií ako články publikované mimo OA.

Výsledky našich analýz v prostredí Web of Science naznačujú, že otvorený prístup sa síce stále výraznejšie presadzuje v celom spektre oblastí výskumu, ale existujú odbory, kde je tento spôsob publikovania dominantnejší. Aj keď platí, že podiel open access zdrojov od roku 2000 postupne narastá vo všetkých troch nami sledovaných disciplínach, dominantný (nadpolovičný)

Graf 2. Citačná prax v 3 disciplínach (knižničná a informačná veda, aplikovaná chémia, medicína) na príklade Top 50 najcitovanejších publikácií – pomer OA a N-OA zdrojov, počet citácií pre najcitovanejšiu a najmenej citovanú publikáciu Top 50, priemerný počet citácií a priemerný počet citácií na 1 publikáciu za rok.

Graf 3. Porovnanie citovanosti OA a N-OA zdrojov v 3 disciplínach (knižničná a informačná veda, aplikovaná chémia, medicína) na príklade Top 20 najcitovanejších publikácií – počet citácií pre najcitovanejšiu a najmenej citovanú publikáciu Top 20, priemerný počet citácií a priemerný počet citácií na 1 publikáciu za rok.

podiel medzi najcitovanejšími publikáciami odboru majú OA zdroje zatiaľ iba v jednej disciplíne – v medicíne. V našom výskume sa nepotvrdila ani všeobecná platnosť predpokladu, že OA publikácie budú mať vyšší počet citácií aj priemerný počet citácií za 1 rok ako publikácie bez open access.

DISKUSIA

Za najprekvapujúcejšie možno v našom výskume zrejme označiť zistenie, že ani v roku 2020 nie sú otvorené zdroje vo všeobecnosti častejšie využívané ako tie, ktoré sú publikované tradičnými, komerčnými kanálmi. Tieto výsledky však nie sú v zásadnom rozpore s tým, čo bolo publikované v predchádzajúcich štúdiách na túto tému. Väčšina autorov už v minulosti konštatovala, že existujú v tomto zmysle rozdiely medzi vednými odborníkmi.

Je dôležité upozorniť na to, že výsledky analýzy citácií v prostredí Web of Science majú oproti „mimocitácnym“ štúdiám svoje špecifiká. Samotné zameranie na citácie posúva výskum do polohy, ktorá nie je celkom porovnateľná s využívaním či mierou využívania OA zdrojov inými spôsobmi (napr. prezeranie alebo sťahovanie článkov). Jednak preto, lebo citácie (evidované vo významnej svetovej databáze, zachytávajúce reakcie autorov/vedcov publikované v renomovaných časopisoch na články v iných etablovaných časopisoch, a reflektujúce posuny v poznaní určitého odboru či problému) – sú primárnou reprezentáciou vedeckého prístupu a vedeckého vplyvu a v tom sa zásadne odlišujú povedzme od už spomenutého počítania prezretí článku na webe. Na druhej strane, práve takáto „elitárska“ povaha citácií, spojená predovšetkým s fungovaním v prostredí inštitucionalizovanej vedy, môže viesť k určitému pokriveniu výsledkov pri skúmaní preferencií vo vzťahu medzi dvoma skupinami zdrojov – OA a N-OA. V akademickom prostredí má inštitucionalizovaná veda zväčša zabezpečený komfortný prístup k plateným službám a nie je odkázaná na to, aby sa spoliehala na prácu výlučne s otvorenými zdrojmi – aj keď tie sú, pochopiteľne, v súčasnosti integrované do bibliometrických služieb a databáz.

Keby sme sa chceli detailnejšie pozrieť na neakademické, mimo-akademické či amatérske využívanie výstupov vedeckého výskumu (teda na to, čo je súčasťou dnes tak dôležitého a akcentovaného konceptu „popularizácie vedy“), museli by sme sa koncentrovať na iné parametre a iné prostredie. Využívať štatistiky portálov, databázových rozhraní, a najmä rozličné podoby altmetrických prístupov a ukazovateľov, ktoré dokážu vyhodnocovať úspešnosť a mieru využívania (zmienky, lajky, odkazy atď.) v prostredí sociálnych sietí.

Za zmienku stojí tiež zistenie, že z hľadiska pomeru OA a N-OA zdrojov, ale najmä z hľadiska podielu OA publikácií v množine najcitovanejších zdrojov, medicína predstihuje nielen informačnú vedu, ale aj aplikovateľnú chémiu. Dôvodov tohto stavu môže byť niekoľko. Začať by sme mohli úvahou o tom, že KIV a aplikovaná chémia sú teoretickejšie disciplíny, takže sa na ne dá vhodnejšie použiť predpoklad o inštitucionalizovanej vede, v ktorej dôraz na otvorené zdroje nie je taký dominantný. Tento prístup je veľmi dobre zdôvodniteľný najmä v aplikovanej chémii, v informačnej vede vstupuje zrejme do hry aj jej spoločenskovedný charakter a kratšia tradícia využívania IKT v odbornom publikovaní. Samozrejme, ak by sme mieru využívania technologických nástrojov v publikovaní v KIV chceli porovnávať s inými spoločenskovednými disciplínami (napríklad etnológiou), situácia bude znova relatívne odlišná. Pri medicíne za jeden z hlavných faktorov vyššej citovanosti otvorených zdrojov možno považovať aj to, že ide o disciplínu, ktorá má významnejší pragmatický dopad na celú spoločnosť a kde je dôležitá ľahká dostupnosť informácií – aj preto sa autori článkov snažia viac publikovať v otvorenom prístupe.

Vyhodnotenie citovanosti v troch disciplínach ponúka, samozrejme, len fragmentárny pohľad na problematiku porovnávania významu OA a N-OA zdrojov. Okrem prípadného rozšírenia záberu na širšie spektrum vedných disciplín by bolo v budúcnosti vhodné pokúsiť sa aj o meranie iných premenných spojených s citovanosťou OA a N-OA zdrojov – teda nielen najcitovanejšie výstupy, ale napríklad podiel tých zdrojov, ktoré nie sú vôbec citované, alebo podiel tých zdrojov, ktoré sú aspoň raz citované. S ohľadom na samotný fenomén otvoreného prístupu by mohla byť zaujímavou témou výskumu tiež otázka zastúpenia rôznych kategórií open access publikácií – zlatej, zelenej cesty atď.

ZÁVER

Základným východiskom nášho prístupu ku skúmaniu reálnej miery využívania open access zdrojov v porovnaní s tými tradičnými bolo využitie faktora citovanosti. Otvorený prístup sa v praxi vedeckej komunikácie uplatňuje už niekoľko desaťročí a väčšina analytických a hodnotiacich výskumov sa zhoduje na tom, že čím menej prekážok stojí medzi používateľmi a informačnými zdrojmi v online prostredí, tým efektívnejšie sa tieto zdroje využívajú. V kontexte využívania online publikácií na účely citovania sa v odbornej literatúre hovorí o tzv. citačnej výhode otvorených zdrojov, aj keď väčšina výskumov k tejto téme udáva, že boli zistené určité rozdiely medzi jednotlivými vednými odborníkmi.

Náš výskum bol orientovaný na vzorku troch disciplín – knižničnú a informačnú vedu, aplikovanú chémiu a medicínu a uskutočnil sa v prostredí Web of Science. Analýza dát sa koncentrovala na pomerne krátke obdobie rokov 2000 – 2020, s dôrazom na zisťovanie pomeru OA a N-OA publikácií v množine najcitovanejších výstupov daného odboru. Z výsledkov vyplýva, že zastúpenie open access publikácií od roku 2000 stúpalo vo všetkých troch odboroch, hoci podiel OA publikácií na celkovej publikačnej produkcii je aktuálne výrazne vyšší v medicíne (takmer 70 %) ako v ostatných dvoch disciplínach (cca 30 – 40 %). V citovanosti open access publikácií boli opäť viditeľné medziodborové rozdiely. Pri jednom odbore (medicína) je citovanosť OA zdrojov vyššia ako pri N-OA zdrojoch, v knižničnej a informačnej vede i aplikovanej chémii je tento pomer zatiaľ obrátený. Dôvodom môže byť jednak vyšší podiel OA publikácií na celkovom počte zdrojov v medicíne, ale aj charakter medicínskeho výskumu a jeho širšieho uplatnenia v spoločenskej praxi.

■ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia výskumnej úlohy VEGA 1/0360/21 Sociálne reprezentácie etických výziev digitálnej informačnej revolúcie.

Použité zdroje:

AGARWAL, Neera, 2015. Impact of open access on CSIR – National institute of science communication and information resources (NISCAIR) journals. In: Annals of library and information studies [online]. New Delhi: National institute of science communication and information resources, roč. 62, č.2 [cit. 2022-01-11]. ISSN 0975-2404. Dostupné na: <https://pdfs.semanticscholar.org/2c11/9d97f0734b1cb5bced1fc3d64142b2cd98fc.pdf>

ALHOORI, Ahmed et al., 2015. On the Relationship between Open Access and Altmetrics. iConference 2015 Proceedings [cit. 2022-01-11]. Dostupné na: https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/73451/212_ready.pdf?sequence=2

ANTELMAN, Kristin, 2004. Do open-access articles have a greater research impact? In: College & Research Libraries [online]. Chicago: American Library Association, roč. 65, č. 5 [cit. 2022-01-11]. ISSN 2150-6701. Dostupné na: http://eprints.rclis.org/5463/1/do_open_access_CRL.pdf

BAWACK, Roseline a Prudence NKOLO, 2018. Open access movement: reception and acceptance by academic libraries in developing countries. In: Library philosophy and practice [online]. Lincoln: Libraries at University of Nebraska-Lincoln, roč. 14 [cit. 2022-01-11]. ISSN 1522-0222. Dostupné na: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5385&context=libphilprac>

CARROLL, Michael W, 2011. Why full open access matters. In: PLOS Biology [online]. San Francisco: Public Library of Science, roč.9, č.11

[cit. 2022-01-11]. ISSN 1545-7885. Dostupné na: <https://journals.plos.org/plosbiology/article?id=10.1371/journal.pbio.1001210>

CINTRA, Paulo Roberto, Ariadne Chloe FURNIVAL a Douglas Henrique MILANEZ, 2018. The impact of open access citation and social media on leading top information science journals. In: Investigación Bibliotecológica [online]. Mexico: Universidad Nacional Autónoma de México, roč. 32, č. 77 [cit. 2022-01-11]. ISSN 2448-8321. Dostupné na: <https://pdfs.semanticscholar.org/4f02/557fc875bb126e5dbfcd41bf61f5f441345d.pdf?ga=2.165427583.1195257622.1598992267.1922580007.1598992267>

DAVIS, Philip M. et al., 2008. Open access publishing, article downloads, and citations: Randomised controlled trial. In: British Medical Journal (Clinical Research Ed.) [online]. London: BMJ Publishing Group LTD, roč. 337, [cit. 2022-01-11]. ISSN 0267-0623. Dostupné na: <https://search.proquest.com/docview/1778058158?pq-origsite=summon>

DOBBERSTEINOVÁ, Jitka, Simona HUDECOVÁ a Zuzana STOŽICKÁ, 2019. Sprievodca svetom vedeckého publikovania: učebný text pre kurz Publikačný poradca [online]. Bratislava: CVTI SR [cit. 2022-01-11]. ISBN 978-80-89965-17-5. Dostupné na: http://ak.aos.sk/images/dokumenty/e-knihy/Sprievodca_svetom_vedeckeho_publicovania.pdf

DORTA-GONZÁLEZ, Pablo, Sara M. GONZÁLEZ-BETANCOR a María Isabel DORTA-GONZÁLEZ, 2017. Reconsidering the gold open access citation advantage postulate in a multidisciplinary context: An analysis of the subject categories in the Web of Science database. In: Scientometrics [online]. Dordrecht: Springer Nature B.V., roč. 112, č. 2 [cit. 2022-01-11]. ISSN 1588-2861. Dostupné na: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs11192-017-2422-y.pdf>

EMERY, Christina et al., 2017. The OA effect: how does open access affect the usage of scholarly books? White paper. [cit. 2022-01-11]. Dostupné na: <https://media.springernature.com/full/springer-cms/rest/v1/content/15176744/data/v3>

HOLMBERG, Kim et al., 2020. Do articles in open access journals have more frequent altmetric activity than articles in subscriptionbased journals? An investigation of the research output of Finnish universities. In: Scientometrics [online]. Akadémiai Kiadó, roč. 122, č.1 [cit. 2022-01-11]. ISSN 1588-2861. Dostupné na: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11192-019-03301-x.pdf>

KANJIAL, Uma a Anup Kumar DAS, 2015. Úvod do otvoreného prístupu: Otvorený prístup pre knihovnícke školy [online]. Paríž: Organizácia spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru, [cit. 2022-01-11]. ISBN 978-92-3-100074-4. Dostupné na: http://openaccess.cvtisr.sk/wp-content/uploads/2018/05/Unesco_SK_20181.pdf

KOREŇ, Ladislav, 2010. O iniciatíve za otvorený prístup k vedeckej literatúre. In: Filosofie dnes [online]. Hradec Králové: KFSV FF UK, roč. 2, č. 1 [cit. 2022-01-11]. ISSN 1804-0969. Dostupné na: <https://filosofiednes.ff.uhk.cz/index.php/hen/article/view/33/42>

KRATOCHVÍL, Jiří a Lukáš PLCH. Predátorské časopisy: praktiky jejich vydavatelů a jak se jim bránit. In: Vnitřní lékařství [online]. Brno: Facta Medica, 2017, roč. 63, č. 1, s. 5-13. [cit. 2022-01-11]. ISSN 0042-773X. Dostupné na: https://is.muni.cz/publication/1373072/predatorske_casopisy_final.pdf

LAWRENCE, Steve, 2001. Free online availability substantially increases a paper's impact. In: Nature [online], 411(6837), 521. [cit. 2022-01-11]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1038/35079151>

NORRIS, Michael, Charles OPPENHEIM a Fytton ROWLAND, 2008. The citation advantage of open-access articles. In: Journal of the Association for Information Science and Technology [online]. Hoboken: Wiley Periodicals Inc., roč. 59, č.12 [cit. 2022-01-11]. ISSN 2330-1635. Dostupné na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/asi.20898>

ONDRIŠOVÁ, Miriam, 2011. Bibliometria [online]. Bratislava: Stimul, 134 s. [cit. 2022-01-11]. ISBN 978-80-8127-035-2. Dostupné na: http://stella.uniba.sk/texty/MO_bibliometria.pdf

ONDRIŠOVÁ, Miriam, 2016. Alternatívne hodnotenia vplyvu vedeckých výstupov vo webovom prostredí. Knižničná a informačná veda [online]. Bratislava: Univerzita Komenského, 2016, s. 28-44. [cit. 2022-01-11]. ISBN 978-80-223-4252-0. Dostupné na: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kkiv/Publikacie/KaIV/KIV26_28.pdf

PERLIN, Marcelo, Takeyoshi IMASATO a Denis BORENSTEIN, 2018. Is predatory publishing a real threat? Evidence from a large database study. In: Scientometrics [online]. Springer International Publishing, roč. 116, č. 1 [cit. 2022-01-11]. ISSN 1588-2861. Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11192-018-2750-6#citeas>

PLANKOVÁ, Jindra, 2014. Odstíny a nuance Open Access. In: INFORUM 2014 : 20. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 27. – 28. května 2014 [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2014. [cit. 2022-01-11]. ISSN 1801-2213. Dostupné na: <https://www.inforum.cz/pdf/2014/plankova-jindra.pdf>.

PLANKOVÁ, Jindra, 2016. Informační predátoři a jiná řešení. In: INFORUM 2016 : 22. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 24. – 25. května 2016 [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2016. [cit. 2016-05-30]. ISSN 1801-2213. Dostupné na: <https://www.inforum.cz/pdf/2016/plankova-jindra.pdf>

pdf

RODRIGUES, Rosângela Schwarz, Vitor TAGA a Mariana Faustino dos PASSOS, 2016. Research articles about open access indexed by Scopus: a content analysis. In: Publications [online]. Basel: MDPI AG, roč. 4, č. 4 [cit. 2022-01-11]. ISSN 2304-6775. Dostupné na: <https://www.proquest.com/docview/1858315545?pq-origsite=summon>

ROWLEY, Jennifer, Frances JOHNSON, Laura SBAFFI, Will FRASS a Elaine DEVINE, 2017. Academics' behaviors and attitudes towards open access publishing in scholarly journals. In: Journal of the Association for Information Science and Technology [online]. Hoboken: Wiley Periodicals Inc., roč. 68, č. 5 [cit. 2022-01-11]. ISSN 2330-1635. Dostupné na: <https://asistdl.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/asi.23710>

SHEN, Cenyu a Bo-Christer BJÖRK. 'Predatory' open access: a longitudinal study of article volumes and market characteristics. In: BMC Med [online], 13, 230 (2015). [cit. 2022-01-11]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1186/s12916-015-0469-2>

SNIJDER, Ronald, 2016. Revisiting an open access monograph experiment: measuring citations and tweets 5 years later. In: Scientometrics [online]. Dordrecht: Springer Netherlands, roč. 109, č.3 [cit. 2022-01-11]. ISSN 1588-2861. Dostupné na: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11192-016-2160-6.pdf>

TAYLOR, Michael, 2020. An altmetric attention advantage for open access books in the humanities and social science. In: Scientometrics [online]. Springer, roč. 125, č. 3 [cit. 2022-01-11]. ISSN 1588-2861. Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11192-020-03735-8>

WANG, Xianwen et al., 2015. The open access advantage considering citation, article usage and social media attention. In: Scientometrics [online]. Dordrecht: Springer Netherlands, roč. 103, č.2 [cit. 2022-01-11]. ISSN 1588-2861. Dostupné na: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11192-015-1547-0.pdf>

WEI, Mingkun a Abdolreza Noroozi CHAKOLI, 2020. Evaluating the relationship between the academic and social impact of open access books based on citation behaviors and social media attention. In: Scientometrics [online]. Springer, roč. 125, č. 3, s. 2401–2420 [cit. 2022-01-11]. ISSN 1588-2861. Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11192-020-03678-0>